

Contact tussen kleinkinderen en grootouders na echtscheiding.

Maaïke Jappens¹, Jan Van Bavel^{1,2}

¹ Vrije Universiteit Brussel, ² Katholieke Universiteit Leuven

Abstract

Grootouders spelen vaak een belangrijke rol in het leven van hun kleinkinderen. Na echtscheiding komen echter heel wat familierelaties mogelijk onder druk te staan. Dit artikel onderzoekt het verband tussen echtscheiding van ouders en contacten tussen kleinkinderen en grootouders. We baseren ons hiervoor op de antwoorden van meer dan 1000 kinderen tussen 10 en 25 jaar en hun moeder of vader in de survey 'Scheiding in Vlaanderen'. Resultaten tonen dat, in vergelijking met kinderen waarvan de ouders nog gehuwd zijn, kinderen met gescheiden ouders hun grootouders, vooral die van vaderskant, minder frequent zien. Sommigen verliezen zelfs alle contact. De verblijfsregeling van kinderen blijkt een belangrijke rol te spelen: naarmate kinderen een groter of kleiner gedeelte van de tijd bij vader respectievelijk moeder wonen, zien zij ook de grootouders langs die kant meer of minder.

1 INLEIDING¹

Grootouders en kleinkinderen delen vandaag vaak tientallen jaren van hun leven. De hoge levensverwachting maakt dat meer mensen grootouder worden, vaak voor lange tijd en in goede gezondheid. Tegelijkertijd impliceren lagere vruchtbaarheidscijfers een kleiner aantal kleinkinderen per familie om de aandacht over te verdelen. In die demografische context kunnen grootouders een belangrijke rol spelen in het leven van hun kleinkinderen, en vice versa (Bengtson 2001; Hagestad 2006; Jacobs 1996; Szinovacz 1998).

Onze samenleving verwacht van grootouders dat ze de autonomie van de gezinnen van hun kinderen en de opvoeding van de kleinkinderen respecteren. Maar tegelijkertijd wordt van grootouders ook verwacht dat ze er zijn voor hun kinderen en kleinkinderen en extra hulp en steun bieden als dat nodig is (Douglas & Ferguson 2003; Mann 2007; Mason, May & Clarke 2007). De spanning tussen die twee (soms tegenstrijdige) verwachtingen plaatst grootouders in een specifieke positie: langs de zijlijn, maar altijd klaar om in te springen indien nodig (Hagestad 1985; 2006).

Een echtscheiding van ouders brengt in veel gevallen een situatie teweeg waar extra hulp van grootouders welkom is. De laatste drie decennia nam het aantal echtscheidingen in België toe met zo'n 400 percent (Corijn 2005).

¹ Met dank aan professor Koen Matthijs (Katholieke Universiteit Leuven) en Els Messelis (Hogeschool-Universiteit Brussel) voor hun nuttige opmerkingen bij een vorige versie van deze paper.

Jaarlijks worden nu ongeveer 30 000 huwelijken ontbonden, waarvan bijna de helft in het Vlaamse Gewest. Omgerekend betekent dit dat in het Vlaamse Gewest jaarlijks ongeveer 2,5 echtscheidingen per 1 000 inwoners worden geteld (ADSEI 2011). Daarmee nemen we een koppositie in binnen Europa (Eurostat 2011). In 2004 had meer dan een vierde van de ooit-gehuwde Belgen onder de 65 jaar een echtscheiding achter de rug, een cijfer dat overeenstemt met ruim een half miljoen inwoners (Corijn 2005). In datzelfde jaar had één op vijf kinderen jonger dan 18 jaar een scheiding van zijn of haar ouders meegemaakt (Lodewijckx 2005).

Vele onderzoeken maakten al duidelijk dat echtscheiding een grote, vaak negatieve impact kan hebben op kinderen (Amato 2000; Van Peer 2007; Mortelmans e.a. 2011). Tijdens een ouderlijke echtscheiding en de moeilijke en woelige periodes nadien kunnen

grootouders een belangrijke bron van steun en stabiliteit betekenen voor hun kleinkinderen (Coall & Hertwig 2011; Ferguson 2004; Szinovacz 1998). Veel grootouders bieden hun kinderen en kleinkinderen in een scheidings-situatie advies, tijdelijk onderdak, praktische hulp en emotionele en financiële steun. Omdat ouders daar na een echtscheiding vaak meer nood aan hebben, springen grootouders extra bij met kinderopvang en in uitzonderlijke gevallen treden ze op als substituut-ouders (Douglas & Ferguson 2003; Ferguson 2004; Timonen e.a. 2009). Kleinkinderen zien grootouders vaak als steunpilaren waarin ze vertrouwen kunnen stellen en bij wie ze aandacht en rust vinden na de scheiding van hun ouders (Bridges e.a. 2007; Butler e.a. 2002; Dunn e.a. 2000; Robinson, Scanlan & Butler 2009). Een goede band met grootouders blijkt bovendien een positieve invloed uit te oefenen op het psychologisch welzijn en de aanpassing van kinderen en jongeren nadat hun ouders ge-

Over het onderzoek Scheiding in Vlaanderen (SiV)

SiV-data zijn afkomstig van het onderzoek "Scheiding in Vlaanderen". In dit onderzoek werd via een interview informatie verzameld bij beide partners van eerste huwelijken die afgesloten zijn tussen 1971 en 2008 en intussen al dan niet ontbonden zijn. Ook een kind, een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze personen werden indien mogelijk bevestigd. Zij kregen een schriftelijke vragenlijst of websurvey aangeboden. De gegevens zijn verzameld in de periode van september 2009 tot december 2010.

12110 van alle 26376 gecontacteerde personen konden bevestigd worden wat een totale respons van 46% oplevert voor deze multi-actorstudie over huwelijk en echtscheiding. Gedetailleerde informatie over dit onderzoek en deze dataverzameling vindt u op www.scheidinginvlaanderen.be en in het boek: Mortelmans Dimitri, Pasteels Inge, Bracke Piet, Matthijs Koen, Van Bavel Jan, Van Peer Christine (2011) *Scheiding in Vlaanderen*. ISBN 978-90-334-8586-2 - Leuven: Acco, 355 p.

scheiden zijn (Henderson e.a. 2009; Lussier e.a. 2002).

Hoewel grootouders belangrijke steunfiguren kunnen zijn voor hun kleinkinderen, wekken toenemende echtscheidingscijfers ook bezorgdheid op over solidariteit en relaties tussen familieleden van verschillende generaties (Dykstra 1997; Silverstein & Giarusso 2010; Van Peer 2007).

Onderzoek naar de precieze impact van een echtscheiding in de oudergeneratie op relaties tussen kleinkinderen en grootouders is schaars, en vaak gaat het om beperkte studies op basis van erg kleine steekproeven. In Vlaanderen en België is onderzoek over dat thema tot nu toe zelfs onbestaand. In het kader van het project ‘Scheiding in Vlaanderen’ werden meer dan 1000 kinderen ondervraagd, onder andere over het contact dat ze hebben met hun grootouders. Op basis van deze data onderzoeken wij het verband tussen een ouderlijke echtscheiding en de frequentie van contact tussen kleinkinderen en hun grootouders. We leggen de focus op ontmoetingen, een vorm van contact die zich het best leent tot de uitwisseling van steun. Zien kinderen met gescheiden ouders hun grootouders even vaak zien als kinderen waarvan de ouders nog gehuwd zijn? Zijn er verschillen tussen grootouders van moederskant en grootouders van vaderskant? Speelt de verblijfsregeling van de kinderen een rol?

2 DE LITERATUUR: CONTACTEN TUSSEN KLEINKINDEREN EN GROOTOUDERS NA ECHTSCHEIDING

De meeste bestaande studies over dit onderwerp stelden vast dat grootouders en klein-

kinderen met gescheiden ouders minder contact en een minder hechte relatie hebben dan grootouders en kleinkinderen in intacte families (Creasey 1993; Drew & Smith 1999; Jaskowski & Dellasega 1993; Kemp 2007; Myers & Perrin 1993; Oppelaar & Dykstra 2004). Sommige grootouders worden helemaal uitgesloten van contact met hun kleinkinderen nadat de ouders gescheiden zijn, vaak met ongelukkige en machteloze gevoelens en soms ook gezondheidsproblemen tot gevolg (Doyle, O’Dwyer & Timonen 2010; Drew & Smith 1999, 2002; Drew & Silverstein 2007; Ferguson 2004).

Uit de internationale literatuur komt bovendien een belangrijke divergentie naar voor in de ervaringen van grootouders van moederskant en grootouders van vaderskant na een ouderlijke echtscheiding. Het zijn voornamelijk de ouders van de man die meer kans lopen geconfronteerd te worden met negatieve veranderingen in de relatie met hun kleinkinderen. Verschillende onderzoekers vonden dat kleinkinderen na een echtscheiding in de oudergeneratie minder contact hebben met grootouders van vaderskant dan met grootouders van moederskant (Ahrns 2007; Bridges e.a. 2007; Cooney & Smith 1996; Creasey 1993; Douglas & Ferguson 2003; Doyle e.a. 2010; Myers & Perrin 1993; Oppelaar & Dykstra 2004; Timonen e.a. 2009). Wat maternale grootouders betreft, zagen sommige onderzoekers zelfs geen impact (Cooney & Smith 1996; Henderson e.a. 2009). Ehrenberg en Smith (2003) stelden dan weer vast dat het contact tussen maternale grootmoeders en kleinkinderen toeneemt nadat hun dochters gescheiden waren, al was deze vaststelling gebaseerd op een erg kleine steekproef.

De verschillen in de impact van een ouderlijke echtscheiding op contact tussen kleinkinderen en grootouders van moederskant versus grootouders van vaderskant kunnen enerzijds toegeschreven worden aan genderverschillen in de omgang met familierelaties. Het zijn vooral vrouwen die de banden met andere familieleden onderhouden en zo een grote rol spelen in contacten tussen hun kinderen en de grootouders. Daardoor zijn familierelaties langs de kant van de moeder vaak hechter en hebben kinderen sowieso meer contact met hun maternale grootouders (Hagestad 1985; Chan & Elder 2000; Mann, Khan & Leeson 2009; Oppelaar & Dykstra 2004; Uhlenberg & Hammill 1998).

Maar er is meer: veel van de bestaande onderzoeken over contact tussen grootouders en kleinkinderen zijn gebaseerd op oudere data of op data uit de Verenigde Staten, waar de voogdij over de kinderen na een echtscheiding doorgaans toegewezen wordt aan de moeder, bij wie de kinderen dan ook het grootste deel van de tijd verblijven. Deze realiteit speelt wellicht een sleutelrol in de verschillende patronen van contact tussen kleinkinderen en grootouders (Hilton & Macari 1997; Lussier 2002; Kemp 2007; Ruiz & Silverstein 2007). Als een niet-residentiële ouder (bij wie de kinderen niet of zelden verblijven) zijn kinderen zelf weinig of zelfs helemaal niet meer ziet, leidt dit vaak ook tot minder contact tussen de kinderen en de grootouders langs de kant van die ouder. Langs de kant van een residentiële ouder (bij wie de kinderen wel verblijven) daarentegen, willen of moeten veel grootouders na een echtscheiding juist meer bijspringen met praktische hulp (Chambers e.a. 2009).

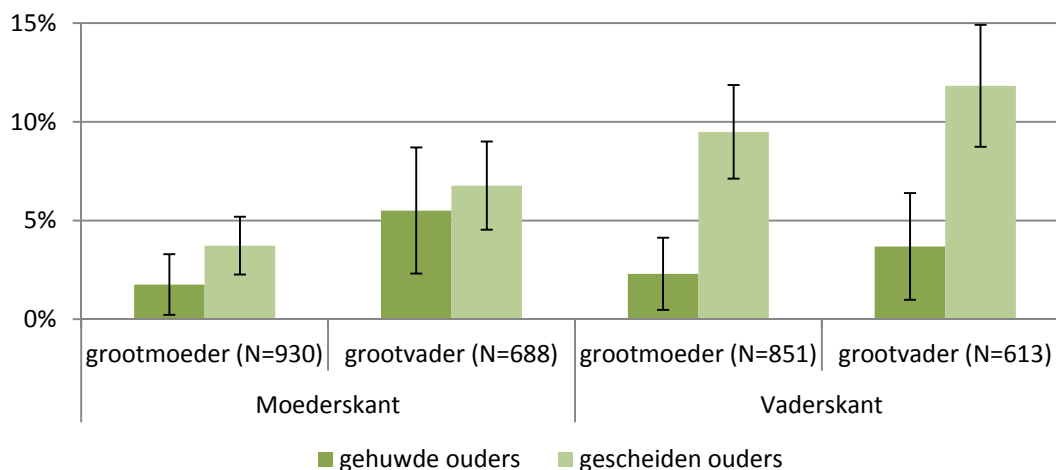
Binnen de huidige Vlaamse context is deze opmerking over de mogelijke rol van het verblijf van kinderen van groot belang. Hoewel het gros van de kinderen van gescheiden ouders nog altijd of meestal bij de moeder woont, zit een regeling van verblijfscoouderschap hier meer dan in onze buurlanden in de lift (Sodermans, Vanassche & Matthijs 2011). Sinds de wet van 18 juli 2006 dient een rechter een beurtelings verblijf bij moeder en vader zelfs als prioritaire verblijfsregeling te onderzoeken. Ongeveer een vijfde van de Vlaamse kinderen met gescheiden ouders leeft afwisselend bij moeder en vader. Van de kinderen wiens ouders na die wet van 2006 scheidden, is dat meer dan een vierde (Sodermans e.a. 2011). De SiV-data laten ons toe de rol van de verblijfsregeling in contacten tussen kinderen en grootouders gedetailleerd na te gaan.

3 CONTACT TUSSEN KLEINKINDEREN EN GROOTOUDERS: BESCHRIJVENDE ANALYSES

3.1 DATA

Om na te gaan wat het verband is tussen een ouderlijke echtscheiding en contacten tussen kinderen en hun grootouders, gebruiken we data van de survey 'Scheiding in Vlaanderen' (SiV). Naast respondenten uit gehuwde en gescheiden koppels, werd per (ex-)koppel ook een gezamenlijk kind geselecteerd en indien mogelijk geïnterviewd. Dit leverde gegevens op over 1257 kinderen van 10 jaar of ouder die nog inwonen bij één of beide ouders, onder meer over de frequentie van contact met elke grootouder. Van bijna een derde van de kinderen in de steekproef zijn de ouders nog

Figuur 1. Kinderen die grootouders nooit ontmoeten, naar huwelijksstatus ouders (% , met 95 % betrouwbaarheidsinterval)

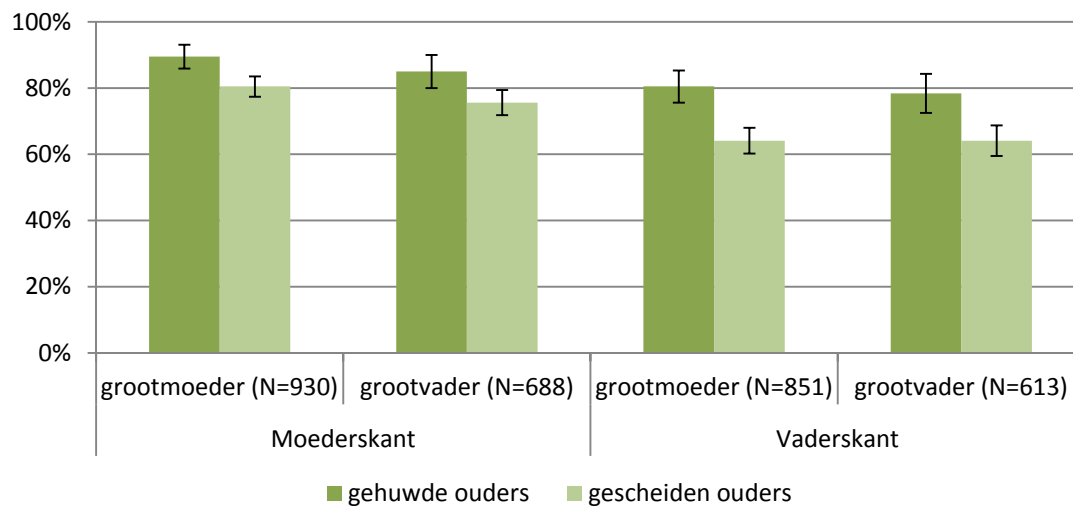

gehuwd, meer dan twee derde heeft gescheiden ouders. We selecteren alle kinderen tot en met 25 jaar van wie de grootouder in kwestie nog leeft, maar niet in hetzelfde huishouden woont. Deze selectie resulteert in een steekproef van 930 kinderen voor de analyses van ontmoetingen met grootmoeder en 688 met grootvader van moederskant. Van vaderskant tellen de steekproeven 851 kinderen voor de analyse van ontmoetingen met grootmoeder en 613 met grootvader. Omdat informatie als de verblijfsregeling niet aan de kinderen maar aan de ouders gevraagd werd, voegen we telkens data toe van de eerste (of enige) bevraagde ouder van het kind. Bijlage 1 geeft een gedetailleerd overzicht van de gebruikte variabelen en hoe ze bevraagd en geconstrueerd werden.

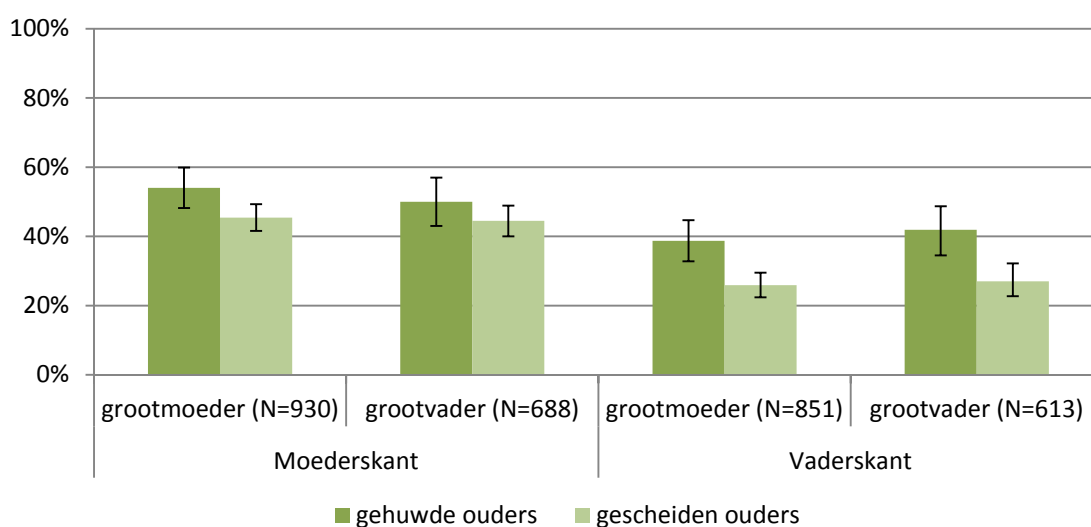
3.2 RESULTATEN

In de eerste plaats onderzoeken we in welke mate kinderen al dan niet contact hebben met hun grootouders en of er verschillen zijn tussen kinderen met gehuwde en kinderen met gescheiden ouders. Figuur 1 toont het percentage kinderen dat zijn of haar grootouders nooit ziet, naargelang de huwelijksstatus van de ouders. De betrouwbaarheidsintervallen geven een beeld van de precisie van onze resultaten: rekening houdend met de omvang van de steekproef duiden ze aan tussen welke grenzen het werkelijke percentage met 95 percent zekerheid ligt.

Figuur 2. Kinderen die grootouders minstens één keer per maand ontmoeten, naar huwelijksstatus ouders (% , met 95% betrouwbaarheidsinterval)

Figuur 3. Kinderen die grootouders minstens één keer per week ontmoeten, naar huwelijksstatus ouders (% , met 95% betrouwbaarheidsinterval)

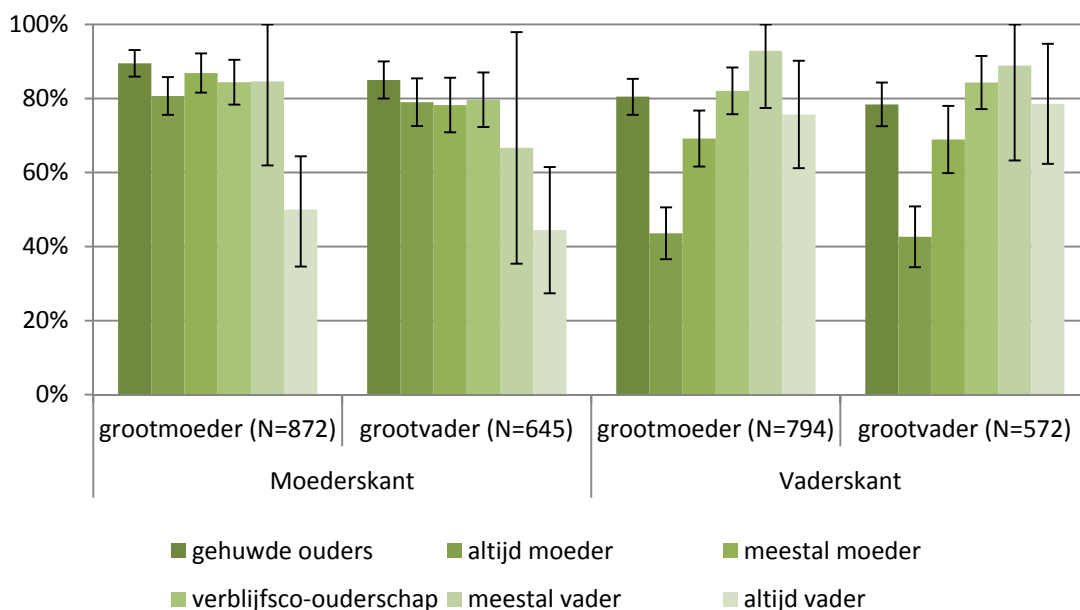
Een grote meerderheid van de kinderen heeft wel contact met zijn of haar grootouders. Wat de grootouders van vaderskant betreft, zien we echter een duidelijk verschil tussen de groepen kinderen van gehuwde en kinderen van gescheiden ouders. Meer dan 10 percent van de kinderen met gescheiden ouders ziet de grootouders van vaderskant nooit.

Slechts enkele van de kinderen die hun grootouders niet (meer) zien hebben wel contact via telefoon of internet. Aan de kinderen die helemaal geen contact meer hebben (ook niet via telefoon) werd gevraagd waarom dat zo is. Volgens de meesten van deze kinderen is het contact verwaterd. Andere veel voorkomende redenen zijn geen contact meer willen en ru-

zie (hetzij tussen het kind en de grootouder, hetzij tussen de moeder of vader en de grootouder). In enkele gevallen laat de moeder of vader niet toe dat het kind contact heeft met de grootouder.

Figuur 2 presenteert het percentage kinderen dat de verschillende grootouders minstens een keer per maand ontmoet, figuur 3 doet hetzelfde voor kinderen die hun grootouders minstens een keer per week zien. Ook hier zien we een verschil naar de huwelijksstatus van de ouders: kinderen met gescheiden ouders zien hun grootouders minder vaak. Net als in buitenlands onderzoek, zien we ook dat verschillen tussen kinderen van gehuwde en kinderen van gescheiden ouders meer uitge-

Figuur 4. Kinderen die grootouders minstens één keer per maand ontmoeten, naar verblijfsregeling (% met 95% betrouwbaarheidsinterval)

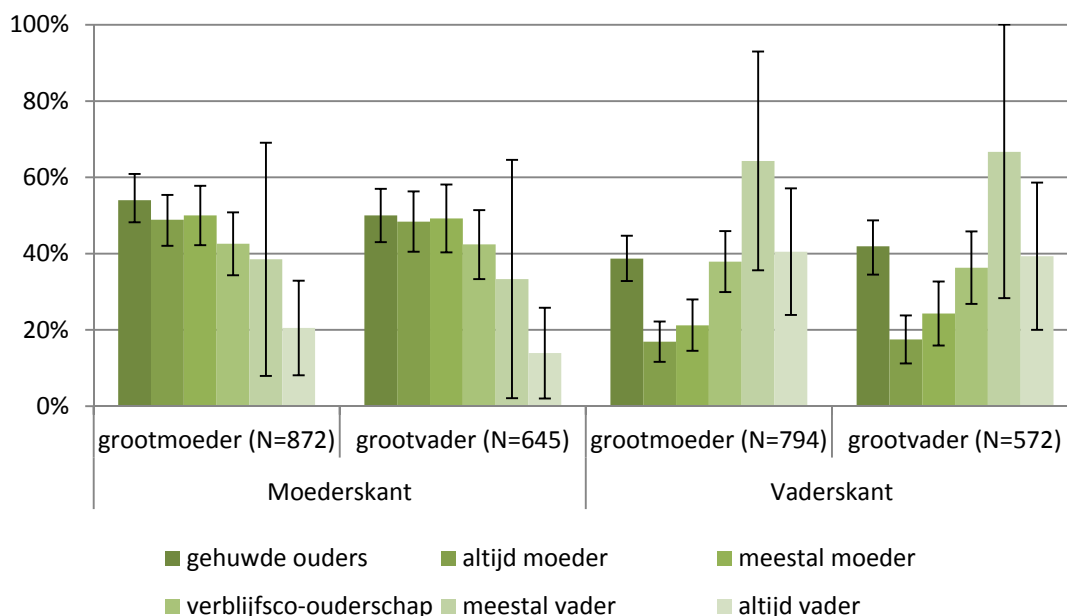
spoken zijn voor contacten met grootouders van vaderskant.

De verblijfsregeling van kinderen van gescheiden ouders speelt mogelijk een grote rol in de contacten die ze hebben met hun grootouders. Daarom houden we daar in de volgende figuren rekening mee. Figuur 4 geeft het percentage kinderen dat de verschillende grootouders minstens een keer per maand ontmoet, figuur 5 het percentage dat de grootouders minstens een keer per week ziet. De eerste balk representeert telkens de kinderen met gehuwde ouders. De groep kinderen met gescheiden ouders wordt opgedeeld in vijf categorieën: zij die voltijds bij hun moeder wonen, zij die meestal bij hun moeder verblij-

ven, zij die afwisselend bij moeder en vader verblijven (verblijfsco-ouderschap, minstens 33 percent bij elke ouder), zij die meestal bij hun vader verblijven, en zij die voltijds bij hun vader wonen. Een klein aantal kinderen waarvoor het verblijf niet vast of op een andere manier geregeld is, wordt niet opgenomen in deze figuren.

Beide figuren maken duidelijk dat kinderen met gescheiden ouders voornamelijk minder contact hebben met de grootouders van de kant van de ouder bij wie ze niet of weinig verblijven. Voor alle categorieën van kinderen met gescheiden ouders liggen de percentages van kinderen die hun grootouders van moederskant regelmatig zien lager dan voor kin-

Figuur 5. Kinderen die grootouders minstens één keer per week ontmoeten, naar huwelijksstatus ouders (% , met 95% betrouwbaarheidsinterval)

deren met gehuwde ouders. Voor kinderen die altijd of meestal bij hun moeder wonen zijn de verschillen met kinderen van gehuwde ouders echter heel klein. Kinderen die afwisselend bij hun gescheiden moeder en vader verblijven hebben vooral op wekelijkse basis minder vaak contact met de ouders van hun moeder dan kinderen met gehuwde ouders, maar het is vooral de kleine groep kinderen die na een ouderlijke echtscheiding bij de vader woont die opvallend minder vaak contact heeft met de grootouders van moederskant. Wat contact met de grootouders van vaderskant betreft, liggen de percentages voor kinderen die bij hun gescheiden moeder wonen duidelijk laag. Omdat dit nog steeds de meest voorkomende verblijfsregeling is na echtscheiding in Vlaanderen, verklaren deze resultaten waarom de verschillen tussen kinderen met gehuwde en gescheiden ouders het grootst zijn voor contacten met grootouders van vaderskant. De meeste kinderen die helemaal geen contact meer hebben met de ouders van hun vader, behoren ook tot deze groep. Bij de kinderen die na de ouderlijke echtscheiding een regeling van verblijfscoouderschap hebben of bij hun vader wonen, zien we dat, vergeleken met kinderen met gehuwde ouders, een even groot of zelfs groter percentage regelmatig contact heeft met de grootouders van vaderskant.

Tot nu toe keken we enkel naar de huwelijksstatus van de ouders en de verblijfsregeling van de kinderen. In het volgende deel gaan we dieper in op de vraag naar het verband tussen een echtscheiding en de verblijfsregeling van de kinderen enerzijds en contacten tussen die kinderen en hun grootouders anderzijds. Daarbij houden we rekening met verschillende

andere factoren die ook een rol kunnen spelen in die contacten.

4 CONTACT TUSSEN KLEINKINDEREN EN GROOTOUDERS: MULTIVARIATE ANALYSES

Naast de gevolgen van een echtscheiding, zijn contacten tussen kleinkinderen en grootouders ook afhankelijk van de voorkeuren, noden, beschikbaarheid en achtergrondkenmerken van kleinkinderen, ouders en grootouders. In onze multivariate analyses houden we rekening met zoveel mogelijk van deze factoren.

Zo blijkt dat kleinkinderen en grootouders die dichter bij elkaar wonen meer contact hebben, zowel voor als na een ouderlijke echtscheiding (Cooney & Smith 1996; Hilton & Macari 1997; Schutter, Scherman & Carroll 1997; Uhlenberg & Hammill 1998; Whitbeck, Hoyt & Huck 1993). Omdat contacten tussen kleinkinderen en grootouders vaak via de ouders verlopen, zeker als het om jonge kinderen gaat, zien kleinkinderen en grootouders elkaar vaker als ouders en grootouders een goede relatie hebben (Crosnoe & Elder 2002; Monserud 2008; Mueller & Elder 2003; Opperlaar & Dykstra 2004; Whitbeck e.a. 1993).

Vervolgens kunnen geslacht en leeftijd van grootouder en kleinkind van belang zijn. Vrouwen zijn geneigd meer te investeren in familierelaties, waardoor grootmoeders meestal intensiever betrokken zijn in het leven van hun kleinkinderen dan grootvaders, en meisjes hun grootouders vaker zien dan jongens (Douglas & Ferguson 2003; Hilton & Macari 1997; Mann 2007). Als kinderen jonger zijn en hun ouders hulp bij de opvoeding en kinderopvang nodig hebben, zien grootouders

hen het meest. Wanneer kinderen ouder worden, nemen ze echter meer afstand van hun familie en gaan ze meer tijd doorbrengen met leeftijdsgenoten (Bridges e.a. 2007; Geurts e.a. 2009; Oppelaar & Dykstra 2004; Schutter e.a. 1997). Voor grootouders betekent een hogere leeftijd dat ze minder actief en mobiel worden en vaker gezondheidsproblemen hebben, waardoor contacten met kleinkinderen minder vanzelfsprekend zijn (Ehrenberg & Smith 2003; Oppelaar & Dykstra 2004; Schutter e.a. 1997). Anderzijds kunnen gezondheidsbeperkingen ook betekenen dat grootouders verzorging nodig hebben, vaak geboden door hun kinderen, eventueel met de hulp van of in het bijzijn van de kleinkinderen (Even-Zohar & Sharlin 2009; Stelle e.a. 2010).

Een volgende factor van potentieel belang is het aantal kleinkinderen dat een grootouder heeft. Hoe meer kleinkinderen grootouders hebben, hoe minder tijd en zorg zij aan elk kind afzonderlijk kunnen wijden (Oppelaar & Dykstra 2004; Uhlenberg & Hammill 1998). Ten slotte kan ook een echtscheiding in de grootoudergeneratie een impact hebben op familierelaties. Meerdere studies wijzen uit dat grootouders die ooit gescheiden zijn minder frequent contact en een minder hechte relatie hebben met hun kleinkinderen. Dit geldt voornamelijk voor gescheiden grootvaders. De echtscheiding heeft dan negatieve gevolgen voor de relatie tussen de grootouder en zijn of haar kinderen, die zich ook vertalen in de contacten met de kleinkinderen (King 2003; Lawton e.a. 1994; Oppelaar & Dykstra 2004; Uhlenberg & Hammill 1998).

In de analyses hieronder gaan we het verband na tussen een ouderlijke echtscheiding en de verblijfsregeling van kinderen nadien enerzijds

en de frequentie van contacten tussen kinderen en hun grootouders anderzijds. We controleren daarbij voor verschillende achtergrondvariabelen en de hierboven beschreven eigenschappen van kinderen, ouders en grootouders.

4.1 DATA

Om de nodige informatie in onze modellen te kunnen opnemen, kopen we de data verstrekt door de kinderen aan die van hun moeder en/of vader. De ouders gaven namelijk achtergrondinformatie over de grootouders. Wanneer we ontmoetingen tussen kinderen en grootouders van moederskant analyseren, gebruiken we data van kinderen waarvan de moeder deelnam aan het onderzoek. Deze selectie mondt uit in een steekproef van 820 kinderen voor de analyses van ontmoetingen met grootmoeder en 534 met grootvader van moederskant. Voor de analyses van ontmoetingen met de grootouders van vaderskant gebruiken we een steekproef van kinderen wiens vader deelnam aan het onderzoek. Omdat minder mannen dan vrouwen participeerden in de SiV-studie, zijn deze steekproeven kleiner: 533 kinderen voor ontmoetingen met grootmoeder en 371 voor ontmoetingen met grootvader.

We gebruiken Poisson-regressies, met als afhankelijke variabele het aantal ontmoetingen per maand tussen het kind en de grootouder in kwestie. Onze eerste onafhankelijke variabele betreft de verblijfsregeling van het kind. Daarnaast controleren we voor leeftijd, gender en aantal broers en zussen van het kind, leeftijd, opleidingsniveau en aantal broers en zussen van de ouder, leeftijd, eventuele echtscheiding en verweduwing van de grootouder,

de reisafstand tussen kind en grootouder, en de relatie tussen de ouder en de grootouder. Bijlage 1 geeft de beschrijving en verdeling van alle variabelen die in de analyses worden opgenomen.

4.2 RESULTATEN

De multivariate analyses bevestigen dat, na controle voor de andere variabelen, kinderen van gescheiden ouders voornamelijk minder contact hebben met de grootouders langs de kant van de ouder bij wie ze niet of weinig verblijven. Van moederskant zien we dat kinderen die na een echtscheiding voltijds bij hun moeder wonen hun grootouders niet meer of minder zien dan kinderen met gehuwde ouders. Als kinderen af en toe bij hun vader wonen, even vaak bij hun moeder en vader of voltijds bij hun vader, zien ze beide grootouders van moederskant echter minder vaak dan kinderen met gehuwde ouders.

De analyses van contact met de grootouders van vaderskant schuiven een ander patroon naar voor. De omvangrijke groep kinderen die altijd of meestal bij de moeder verblijft, ontmoet de grootouders van vaderskant minder vaak dan kinderen met gehuwde ouders. Bovendien zien we dat kinderen die na de echtscheiding van hun ouders minstens de helft van de tijd bij hun vader verblijven, hun grootouders van vaderskant méér zien dan kinderen die bij beide gehuwde ouders wonen. Deze grootouders spelen wellicht een belangrijke rol in de opvoeding, opvang en zorg voor de kinderen van hun gescheiden zoon.

Verder vinden we ook dat meisjes alle grootouders vaker ontmoeten dan jongens en dat kinderen van 10 tot 13 jaar hun grootouders

significant vaker zien dan oudere kinderen. Voor contacten met grootouders van moederskant geldt ook dat hoe meer broers en zussen een kind heeft, hoe minder vaak hij of zij de grootouders ziet. Hoe ouder hun moeder of vader is, en hoe meer broers en zussen die heeft, hoe minder contact kinderen hebben met de grootouders. En vergeleken met kinderen wiens vader een laag opleidingsniveau heeft, zien kinderen van hoger opgeleide vaders hun grootouders van vaderskant vaker.

Naarmate grootouders van moederskant ouder zijn, zien kinderen hen vaker. Voor grootmoeder en grootvader van vaderskant geldt het omgekeerde: het contact neemt af met de leeftijd. Het zijn waarschijnlijk eerder volwassen dochters dan zonen die hun oudere en hulpbehoevende ouders zorg bieden, daarvoor hun ouders vaker zien en met hen ook de kleinkinderen. Zoals verwacht speelt een (echt)scheiding in de grootouder-generatie een negatieve rol: kinderen hebben minder vaak contact met grootouders die een scheiding achter de rug hebben. Ook de relatie tussen ouders en grootouders speelt in de verwachte richting: als moeder of vader een goede relatie heeft met haar of zijn ouders, zien kinderen de grootouders het vaakst. Wanneer ouder en grootouder helemaal geen contact meer hebben, is de kans dat kleinkind en grootouder elkaar vaak zien heel klein. Tenslotte bevestigen onze resultaten dat er een belangrijk negatief verband bestaat tussen de tijd dat een kind moet reizen om naar een grootouder te gaan en het aantal keer dat ze elkaar zien.

Tabel 1 geeft een gedetailleerd overzicht van de resultaten van de multivariate analyses.

Tabel 1 Poisson-modellen voor contactfrequentie tussen kleinkind en grootouder: regressieparameter (geëxponentieerd), standaardafwijking (tussen haakjes) en significantieniveau

	Moederskant		Vaderskant	
	Grootmoeder	Grootvader	Grootmoeder	Grootvader
(Intercept)	29,93 (0,20)***	36,12 (0,44)***	28,18 (0,27)***	62,24 (0,30)***
Echtscheiding en verblijf kind (ref=gehuwde ouders)				
andere	1,03 (0,07)	0,96 (0,09)	0,90 (0,11)	0,79 (0,14)
vader	0,75 (0,11)*	0,57 (0,15)***	1,40 (0,08)***	1,30 (0,09)**
meestal vader	1,11 (0,12)	0,88 (0,13)	1,62 (0,09)***	1,43 (0,13)**
afwisselend moeder-vader	0,89 (0,04)**	0,87 (0,05)**	1,13 (0,05)*	1,24 (0,06)***
meestal moeder	0,97 (0,04)	0,91 (0,05)*	0,87 (0,07)*	0,89 (0,08)
moeder	1,06 (0,04)	1,05 (0,04)	0,61 (0,08)***	0,51 (0,11)***
Eigenschappen kind				
Leeftijd (ref=10-13)				
14-17 jaar	0,81 (0,05)***	0,83 (0,06)**	0,73 (0,06)***	0,95 (0,08)
18-25 jaar	0,85 (0,04)***	0,85 (0,04)***	0,90 (0,05)*	0,86 (0,06)*
Meisje	1,12 (0,03)***	1,11 (0,03)**	1,17 (0,04)***	1,21 (0,05)***
Aantal broers/zussen	0,95 (0,02)**	0,95 (0,02)*	0,99 (0,02)	0,96 (0,03)
Eigenschappen ouder				
Leeftijd				
Opleidingsniveau (ref=laag)	0,97 (0,01)***	0,96 (0,01)***	1,00 (0,01)	0,99 (0,01)
hoog	1,08 (0,05)	0,95 (0,06)	1,38 (0,07)***	1,19 (0,08)*
medium	1,06 (0,05)	0,97 (0,06)	1,31 (0,06)***	1,00 (0,08)
Aantal broers/zussen	0,90 (0,01)***	0,91 (0,01)***	0,87 (0,01)***	0,92 (0,02)***
Eigenschappen grootouder				
Leeftijd				
Gescheiden	1,01 (0,00)**	1,01 (0,00)**	0,99 (0,00)**	0,98 (0,01)***
Andere grootouder leeft	0,85 (0,05)***	0,66 (0,08)***	0,86 (0,08)	0,82 (0,12)
	1,17 (0,03)***	1,32 (0,36)	0,93 (0,04)	1,31 (0,08)**
Relatie moeder-grootmoeder (ref=goed)				
geen contact	0,11 (0,28)***	0,22 (0,19)***	0,51 (0,27)*	0,57 (0,24)*
slecht	0,80 (0,09)*	0,39 (0,21)***	1,07 (0,16)	1,47 (0,17)*
niet goed/niet slecht	0,64 (0,05)***	1,07 (0,06)	0,59 (0,10)***	0,80 (0,08)**
Afstand kind-grootmoeder	0,97 (0,00)***	0,97 (0,00)***	0,98 (0,00)***	0,98 (0,00)***
N	803	522	530	366
Vrijheidsgraden	21	21	21	21
LLR χ^2	1927,87	1317,92	1016,05	676,66

Significantie: *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

5 BEPERKINGEN VAN DIT ONDERZOEK

Dit onderzoek heeft een aantal methodologische beperkingen. Opdat onze resultaten zo juist mogelijk geïnterpreteerd zouden worden, geven we hier de belangrijkste opmerkingen mee. In de eerste plaats kunnen we geen sluitende uitspraken doen over de causale impact van echtscheiding op contacten tussen kinderen en grootouders. Leidt de echtscheiding ertoe dat kinderen hun grootouders minder gaan ontmoeten? Of is het eventueel mogelijk dat in de families waarin het tot een echtscheiding komt ook voordien al weinig contact is tussen kleinkinderen en grootouders? Op basis van een cross-sectionele survey kunnen causatie- en selectie-effecten niet zuiver van elkaar onderscheiden worden, al kunnen we daar met theorie en ander onderzoek in het achterhoofd natuurlijk wel over speculeren.

Het gebruik van gegevens van kinderen in combinatie met die van een ouder in de multivariate analyses confronteert ons met een tweede mogelijke valkuil: de selectieve respons van gescheiden vaders. Voor de SiV-survey werden (ex-)koppels geselecteerd uit het Rijksregister, en vervolgens werden beide (ex-)partners en een gezamenlijk kind uitgenodigd om deel te nemen. Er participeerden niet alleen minder vaders dan moeders aan de survey, de participerende vaders hebben naar alle waarschijnlijkheid ook een ander profiel dan de niet-participerende vaders. Iemand die deelneemt is mogelijk meer betrokken bij zijn kind, wat op zijn beurt ook medebepalend is voor de betrokkenheid van zijn eigen ouders. Elke deelnemende ouder verschaftte echter belangrijke informatie die niet uit de interviews van de kinderen of (ex-)partner gedistilleerd kan worden. Daarom kozen we er voor

telkens de data van het kind én de moeder of vader te betrekken in onze multivariate analyses, maar moeten we er rekening mee houden dat het verband tussen echtscheiding en contact tussen kinderen en hun paternale grootouders mogelijk onderschat wordt. Gescheiden vaders die weinig of geen contact meer hebben met hun kinderen zijn in de multivariate analyses immers ondervertegenwoordigd, en daardoor ook de ouders van deze gescheiden vaders. Omdat we de verblijfsregeling van de kinderen opnemen in onze analyses, op zich ook een maat voor de betrokkenheid van gescheiden vaders bij hun kinderen, blijven de gevolgen van deze selectieve respons waarschijnlijk wel beperkt.

Voor de SiV-survey werden enkel gehuwde en gescheiden respondenten en hun kinderen geselecteerd. Dit brengt ons bij een derde opmerking: we kunnen geen uitspraken doen over grootouders en kinderen waarvan de ouders uit elkaar gingen na een samenwoonrelatie, een situatie die steeds meer en meer voorkomt. In de vierde plaats kunnen we niet controleren voor de gezondheidstoestand en de arbeidsmarktparticipatie van grootouders, twee factoren die verband houden met de beschikbaarheid van grootouders voor hun kleinkinderen.

6 BESLUIT EN BELEIDSAANBEVELINGEN

Wanneer ouders scheiden, gaan grootouders mogelijk een extra belangrijke rol spelen in het leven van kinderen en hen ondersteunen bij de verwerking. Anderzijds zet een echtscheiding vaak ook familiebanden onder druk en is het niet altijd vanzelfsprekend om contacten tussen grootouders en kleinkinderen te

blijven onderhouden. Literatuur over dit thema is echter schaars en het bestaande onderzoek vaak gebaseerd op heel kleine steekproeven. Voor Vlaanderen bestaat er nog geen onderzoek ter zake. In dit artikel onderzochten we het verband tussen een echtscheiding in de oudergeneratie en de frequentie waarmee kleinkinderen hun grootouders ontmoeten. We baseerden ons daarvoor op een steekproef van meer dan 1000 10- tot 25-jarige inwonende kinderen en hun ouders die deelnamen aan de survey 'Scheiding in Vlaanderen'.

Onze analyses toonden aan dat de meeste kinderen contact hebben met hun grootouders. Velen zien elkaar zelfs regelmatig. Maar zoals verwacht vonden we duidelijke verschillen tussen kinderen van gehuwde en kinderen van gescheiden ouders, vooral wat betreft contact met grootouders van vaderskant: als ouders gescheiden zijn, zien kinderen hun grootouders minder frequent. Ongeveer 10 percent van de kinderen met gescheiden ouders in onze steekproef ziet de grootouders van vaderskant (gegeven dat nog minstens één van hen in leven is) zelfs nooit.

Dat een echtscheiding vooral een negatieve impact heeft op contacten met grootouders van vaderskant kan voor een groot deel verklaard worden door de verblijfsregeling van kinderen van gescheiden ouders. De meest voorkomende regeling in Vlaanderen is nog steeds dat kinderen van gescheiden ouders bij hun moeder wonen. Onze resultaten tonen dat deze kinderen hun grootouders van moederskant niet meer of minder zien dan kinderen met gehuwde ouders. Ze hebben daarentegen wel beduidend minder vaak contact met de grootouders van vaderskant. Kinderen

die altijd of meestal bij hun vader wonen zien hun maternale grootouders dan weer minder en hun paternale grootouders vaker, maar zij vormen een minderheid. Hetzelfde patroon tekent zich ook af bij een regeling van verblijfsco-ouderschap: in vergelijking met kinderen van gehuwde ouders, hebben kinderen die afwisselend bij hun moeder en vader verblijven opvallend minder vaak contact met grootouders van moederskant maar zien ze grootouders van vaderskant vaker.

Als vaders gescheiden zijn en kinderen wonen minstens de helft van de tijd bij hen in, springen grootouders langs die kant wellicht meer in bij kinderopvang en -opvang. Gescheiden moeders daarentegen lijken niet te kunnen of moeten rekenen op die extra betrokkenheid van hun ouders, ook niet als de kinderen voltijds bij hen wonen. Momenteel leeft ongeveer een vijfde van de Vlaamse kinderen van gescheiden ouders in een regeling van verblijfsco-ouderschap. Deze regeling zit in de lift, zeker nu de wet sinds 2006 een beurtelings verblijf bij moeder en vader als prioritair naar voor schuift na een echtscheiding. Dit heeft niet alleen gevolgen voor de ouders en kinderen, maar ook voor grootouders van de kant van de moeder en grootouders van de kant van de vader.

De impact van een echtscheiding reikt duidelijk verder dan de gezinnen van ex-partners en hun kinderen. Het is belangrijk dat grootouders hier aangepaste informatie kunnen over vinden en ergens terecht kunnen met hun vragen en twijfels. Grootouders kunnen immers belangrijke steunfiguren zijn voor hun kleinkinderen, zeker in de moeilijke periode die een echtscheiding met zich meebrengt.

Sommige grootouders zien hun kleinkinderen vaker als de ouders gescheiden zijn en nemen - gewild of ongewild - grotere zorg- en opvoedingstaken op. In andere gevallen geldt dat kleinkind-grootoudercontacten bemoeilijkt worden na die scheiding: veel grootouders hebben dan minder en soms zelfs geen contact meer met hun kleinkinderen.

Om te vermijden dat contact verbroken wordt, onder meer door een echtscheiding van de ouders, wordt het omgangsrecht tussen grootouders en kleinkinderen sinds 1995 bij wet geregeld in België. Op grond van artikel 375bis in het Burgerlijk Wetboek kunnen grootouders het recht op persoonlijk contact met hun kleinkinderen opeisen via de jeugdrechtbank. Belangrijk is dat de rechter daarbij altijd in de eerste plaats dient uit te gaan van het belang van het kind, niet dat van de grootouder (De Neve 2011; Vergauwen e.a. 2011). Naar de rechter stappen is voor veel grootouders echter niet evident. Bovendien kan dit (nog meer) spanningen teweeg brengen binnen de familie en kinderen, die hier uiteindelijk baat bij zouden moeten hebben, in een lastige positie brengen. Bemiddeling, door een kennis of door een professional, lijkt een betere optie. Sinds 2006 zijn rechters wettelijk verplicht om scheidende koppels te informeren over het bestaan van bemiddeling in familiezaken. Deze meldingsplicht wordt niet altijd nagekomen, en tot nu toe maakt slechts een beperkt aandeel koppels gebruik van echtscheidingsbemiddeling. Toch ligt hier ook een kans. Grootouders kunnen mee aan tafel zitten en hun kant van het verhaal vertellen, zodat de bemiddelaar kan helpen zoeken naar een akkoord. Maar ook in bemiddelingssessies tussen ex-partners kan de mogelijke rol van

grootouders en het contact tussen kleinkind en grootouder aan bod komen.

7 REFERENTIES

- Ahrons, C. R. (2007), Family ties after divorce: Long-Term implications for children, *Family Process*, 46(1), 53-65.
- Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) (2011), *Evolutie van het aantal echtscheidingen per gewest, 1990-2010*. Brussel: FOD Economie (http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/huwelijken_echtscheidingen_samenwoning/echtscheidingen/).
- Amato, P. R. (2000), The consequences of divorce for adults and children, *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
- Bengtson, V. L. (2001), The Burgess Award lecture: Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds, *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 1-16.
- Bridges, L. J., Roe, A. E. C., Dunn, J., & O'Connor, T. G. (2007), Children's perspectives on their relationships with grandparents following parental separation: A longitudinal study, *Social Development*, 16(3), 539-554.
- Butler, I., Scanlan, L., Robinson, M., Douglas, G., & Murch, M. (2002), Children's involvement in their parents' divorce: Implications for practice, *Children & Society*, 16(2), 89-102.
- Chambers, P., Allan, G., Phillipson, C., & Ray, M. (2009), *Family Practices in Later Life*. Bristol: The Policy Press.
- Chan, C. G., & Elder, G. H. (2000), Matrilineal advantage in grandchild–grandparent relations, *The Gerontologist*, 40(2), 179-190.
- Coall, D. A., & Hertwig, R. (2011), Grandparental investment, *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 93-98.
- Cooney, T. M., & Smith, L. A. (1996), Young adults' relations with grandparents following recent parental divorce, *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 51(2), 91-95.
- Corijn, M. (2005), *Huwen, uit de echt scheiden en hertrouwen in België en in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van rijksregistergegevens*. Brussel: CBGS.
- Creasey, G. L. (1993), The association between divorce and late adolescent grandchildren's relations with grandparents, *Journal of Youth and Adolescence*, 22(5), 513-529.
- Crosnoe, R., & Elder Jr, G. H. (2002), Life course transitions, the generational stake, and grandparent-grandchild relationships, *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 1089-1096.
- De Neve, E. (2011), *Omgangsrecht grootouders*. Oudenaarde: Advocatenkantoor Elfri De Neve (<http://www.elfri.be/omgangsrecht-grootouders>).
- Douglas, G., & Ferguson, N. (2003), The role of grandparents in divorced families, *International Journal of Law, Policy and the Family*, 17(1), 41-67.

- Doyle, M., O'Dywer, C., & Timonen, V. (2010), "How can you just cut off a whole side of the family and say move on?" The reshaping of paternal grandparent-grandchild relationships following divorce or separation in the middle generation, *Family Relations*, 59(5), 587-598.
- Drew, L. A., & Smith, P. K. (1999), The impact of parental separation/divorce on grandparent-grandchild relationships, *International Journal of Aging & Human Development*, 48(3), 191-216.
- Drew, L. A., & Smith, P.K. (2002), Implications for grandparents when they lose contact with their grandchildren: Divorce, family feud, and geographical separation, *Journal of Mental Health and Aging*, 8(2), 95-119.
- Drew, L. M., & Silverstein, M. (2007), Grandparents' psychological well-being after loss of contact with their grandchildren, *Journal of Family Psychology*, 21(3), 372-9.
- Dunn, J., Davies, L. C., O'Connor, T. G., & Sturges, W. (2000), Parents' and partners' life course and family experiences: Links with parent-child relationships in different family settings, *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 41(8), 955-68.
- Dykstra, P. A. (1997), The effects of divorce on intergenerational exchanges in families, *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 33(2), 77-93.
- Ehrenberg, M. F., & Smith, S. T. L. (2003), Grandmother-Grandchild contacts before and after an adult daughter's divorce, *Journal of Divorce & Remarriage*, 39, 27-43.
- Eurostat (2011), *Demography report 2010. Older, more numerous and diverse Europeans*. Luxemburg: Publication Office of the European Union.
- Even-Zohar, A. & Sharlin, S. (2009), Grandchildhood: Adult grandchildren's perception of their role towards their grandparents from an intergenerational perspective, *Journal of Comparative Family Studies*, 40(2), 167-185.
- Ferguson, Neil. (2004), Children's contact with grandparents after divorce, *Family Matters*, 67, 36-41.
- Geurts, T., Poortman, A.-R., van Tilburg, T. & Dykstra, P. A. (2009), Contact Between Grandchildren and Their Grandparents in Early Adulthood, *Journal of Family Issues*, 30(12), 1698-1713.
- Hagestad, G. O. (1985), Continuity and connectedness, pp. 31-48 in V. L. Bengtson & J.F. Robertson (eds.), *Grandparenthood*. Beverly Hills: Sage.
- Hagestad, G. O. (2006), Transfers between grandparents and grandchildren: The importance of taking a three-generation perspective, *Zeitschrift Für Familienforschung*, 3, 315-332.
- Henderson, C. E., Hayslip, B., Sanders, L. M., & Loudon, L. (2009), Grandmother-grandchild relationship quality predicts psychological adjustment among youth from divorced families, *Journal of Family Issues*, 30(9), 1245-1264.

- Hilton, J. M., & Macari, D. P. (1997), *A comparison of the role of grandparents in single-mother and single-father families*. Reno: University of Nevada.
- Jacobs, T. (1996), Grootouderschap: Demografische en sociologische aspecten, pp. 27-50 in A. Marcoen (ed.), *Grootouders, tussen mogen en moeten*. Leuven: Garant.
- Jaskowski, S. K., & Dellasega, C. (1993), Effects of divorce on the grandparent-grandchild relationship, *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 16(3), 125-33.
- Kemp, C. L. (2007), Grandparent-grandchild ties, *Journal of Family Issues*, 28(7), 855-881.
- King, V. (2003), The legacy of a grandparent's divorce: Consequences for ties between grandparents and grandchildren, *Journal of Marriage and Family*, 65(1), 170-183.
- Lawton, L., Silverstein, M., & Bengtson, V. (1994), Affection, social contact, and geographic distance between adult children and their parents, *Journal of Marriage and Family*, 56(1), 57-68.
- Lodewijckx, E. (2005), *Kinderen en scheiding bij hun ouders in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van rijksregistergegevens*. Brussel: CBGS.
- Lussier, G., Deater-Deckard, K., Dunn, J., & Davies, L. (2002), Support across two generations: Children's closeness to grandparents following parental divorce and remarriage, *Journal of Family Psychology*, 16(3), 363.
- Mann, R. (2007), Out of the shadows? Grandfatherhood, age and masculinities, *Journal of Aging Studies*, 21(4), 281-291.
- Mann, R., Khan, H. T. A., & Leeson, G. W. (2009), *Age and gender differences in grandchildren's relations with their maternal grandfathers and grandmothers*. Oxford: Oxford Institute of Ageing.
- Mason, J., May, V., & Clarke, L. (2007), Ambivalence and the paradoxes of grandparenting, *The Sociological Review*, 55(4), 687-706.
- Monserud, M. A. (2008), Intergenerational relationships and affectual solidarity between grandparents and young adults, *Journal of Marriage and Family*, 70(1), 182-195.
- Mortelmans, D, Pasteels, I, Bracke, P, Matthijs, K, Van Bavel, J, & Van Peer, C. (2011), *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Mueller, M. M., & Elder, G. H. Jr. (2003), Family contingencies across the generations: Grandparent-Grandchild relationships in holistic perspective, *Journal of Marriage and Family*, 65(2), 404-417.
- Myers, J. E., & Perrin, N. (1993), Grandparents affected by parental divorce: A population at risk, *Journal of Counseling & Development*, 72(1), 62-66.
- Oppelaar, J., & Dykstra, P. A. (2004), Contacten tussen grootouders en kleinkinderen, *Mens & Maatschappij*, 79(3), 264-286.

- Robinson, M., Scanlan, L., & Butler, I. (2009), 'It feels normal that other people are split up but not your mum and dad': Divorce through the eyes of children, pp. 325-40 in G. Bentley & R. Mace (eds.), *Substitute parents. Biological and social perspectives on alloparenting in human societies*. New York: Berghahn Books.
- Ruiz, S. A., & Silverstein, M. (2007), Relationships with grandparents and the emotional well-being of late adolescent and young adult grandchildren, *Journal of Social Issues*, 63(4), 793-808.
- Schutter, M. E., Scherman, A., & Carroll, R. S. (1997), Grandparents and children of divorce: their contrasting perceptions and desires for the postdivorce relationship, *Educational Gerontology*, 23(3), 213-231.
- Silverstein, M., & Giarrusso, R. (2010), Aging and family life: A decade review, *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1039-1058.
- Silverstein, M., & Long, J. D. (1998), Trajectories of grandparents' perceived solidarity with adult grandchildren: A growth curve analysis over 23 years, *Journal of Marriage and Family*, 60(4), 912-923.
- Sodermans, A. K., Vanassche, S. & Matthijs, K. (2011), Gezinsrelaties na ouderlijke scheiding: Ouders, kinderen en nieuwe partners, pp. 153-168, in D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel & C. Van Peer (eds.), *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Garant.
- Stelle, C., Fruhauf, C. A., Orel, N. & Landry-Meyer, L. (2010), Grandparenting in the 21st century: Issues of diversity in grandparent-grandchild relationships, *Journal of Gerontological Social Work*, 53(8), 682-70
- Szinovacz, M. E. (1998), Grandparents today: A demographic profile, *The Gerontologist*, 38(1), 37-52.
- Timonen, V., Doyle, M., O'Dwyer, C., & Moore, E. (2009), *The role of grandparents in divorced and seperated families*. Dublin: Trinity College Dublin School of Social Work and Social Policy.
- Uhlenberg, P., & Hammill, B. G. (1998), Frequency of grandparent contact with grandchild sets: Six factors that make a difference, *The Gerontologist*, 38(3), 276.
- Van Peer, C. (2007), *De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Vergauwen, S. (2011), *Uit elkaar voor grootouders. Brochure voor grootouders wiens kleinkinderen een scheiding meemaken*. Mechelen: Jeugds & Seksualiteit vzw.
- Whitbeck, L. B., Hoyt, D. R., & Huck, S. M. (1993), Family relationship history, contemporary parent-grandparent relationship quality, and the grandparent-grandchild relationship, *Journal of Marriage and Family*, 55(4), 1025-103.

BIJLAGE

Hieronder geven we een overzicht van de variabelen die we gebruiken in dit artikel en hoe ze bevraagd en geconstrueerd werden.

Frequentie van ontmoetingen met grootouders – Aan de kinderen werd gevraagd hoe vaak ze hun grootmoeder/grootvader van moederskant/vaderskant ontmoeten. Antwoorden kon met zeven categorieën: ‘nooit’, ‘minder dan één keer per maand’, ‘één keer per maand’, ‘verschillende keren per maand (maar niet wekelijks)’, ‘één keer per week’, ‘verschillende keren per week (maar niet dagelijks)’ en ‘dagelijks’. Voor de multivariate analyses werden deze antwoordcategorieën gehercodeerd naar de numerieke waarden 0, 1, 2, 3, 5, 15 en 30, die bij benadering het aantal ontmoetingen per maand voorstellen.

Echtscheiding ouders – Om het effect van een ouderlijke echtscheiding na te gaan, nemen we in de eerste plaats een variabele op die aangeeft of de ouders van het kind nog getrouwd of gescheiden zijn. Meestal gaat het om een wettelijke echtscheiding, in enkele gevallen om een feitelijke scheiding.

Verblijfsregeling kinderen – Aan gescheiden ouders werd gevraagd hoe het verblijf van de geselecteerde kinderen geregeld is. Ze konden aangeven of het kind bij de moeder en/of de vader verblijft. Voor kinderen die deels bij de moeder en deels bij de vader verblijven, werd de regeling gedetailleerd in kaart gebracht aan de hand van een kalender. Deze informatie wordt samengevat in een variabele met zeven categorieën: het kind verblijft 1) bij gehuwde ouders, 2) voltijds bij moeder, 3) meestal bij moeder (tussen de 67 en 99 percent), 4) afwisselend bij moeder en vader (minimum 33 percent bij elke ouder), 5) meestal bij vader (tussen de 67 en 99 percent), 6) voltijds bij vader, 7) er is geen vaste of een andere verblijfsregeling. Het gaat telkens om de feitelijke regeling, op het moment van het interview.

Kenmerken kind – We nemen de *leeftijd* van de kinderen op als categorische variabele: 10-13 jaar, 14-17 jaar en 18-25 jaar. Dit laat toe te controleren voor de verschillen tussen deze leeftijdsgroepen. We controleren ook voor *geslacht* en aantal *broers en zussen*. Zowel volledige als halfbroers en halfzussen worden meegerekend. Wanneer we kijken naar het contact met de grootouders van moederskant gaat het om het aantal broers en zussen met dezelfde moeder, anders het aantal broers en zussen met dezelfde vader.

Kenmerken moeder/vader – We nemen de leeftijd van de moeder of vader op. We weten niet exact hoeveel kleinkinderen een grootouder heeft, maar we gebruiken het *aantal broers en zussen* van de ouder als proxy. Het *opleidingsniveau* van de ouder werd gemeten aan de hand van de ISCED-classificatie van Unesco, maar voor deze bijdrage beperkt tot drie categorieën: een ‘laag’ opleidingsniveau (geen diploma of maximum eerste graad middelbaar onderwijs), ‘medium’ (secundair of postsecundair onderwijs), en ‘hoog’ (tertiair onderwijs).

Kenmerken grootouder – We controleren voor de *leeftijd* van grootouders en we houden rekening met het feit of de *andere grootouder* langs moeders- respectievelijk vaderskant nog leeft en of de grootouders ooit *gescheiden* zijn.

Relatie tussen moeder/vader en grootouder – De ouders van de kleinkinderen beantwoordden in hun interview vragen over contact met hun vader en moeder en, indien ze nog contact hadden, ook over de kwaliteit van die relatie. Op basis van deze informatie nemen we een variabele op met vier categorieën: de ouder vindt de relatie met de grootouder 1) goed tot zeer goed, 2) niet goed niet slecht, 3) slecht of heel slecht, 4) de ouder heeft geen contact met de grootouder in kwestie.

Afstand tussen kind en grootouder – De woonafstand tussen kinderen en grootouders werd gemeten als de tijd in minuten die het kind normaal gezien nodig heeft om van thuis naar de grootouder te gaan.

Tabel 1 geeft de beschrijvende kenmerken van de variabelen in de steekproeven voor de multivariate analyses van contact met grootmoeder/grootvader van moederskant. Tabel 2 doet hetzelfde voor de analyses van contact met grootmoeder/grootvader van vaderskant.

Tabel 2: Beschrijving van de variabelen in de verklarende analyses van contact met grootouders van moederskant

	Grootmoeder (N=803)				Grootvader (N=522)			
	%	Gem	SD	Min-Max	%	Gem	SD	Min-Max
Aantal ontmoetingen per maand		7,0	7,6	0 - 30		7,3	8,2	0-30
Eigenschappen kind								
Leeftijd								
10-13 jaar	26,9				30,8			
14-17 jaar	30,0				32,4			
18-25 jaar	43,1				36,8			
Geslacht								
jongen	50,1				50,0			
meisje	49,9				50,0			
Aantal broers/zussen		1,2	0,9	0-4		1,2	0,8	0-4
Eigenschappen moeder								
Leeftijd		43,8	4,8	31-57		42,9	4,6	31-55
Opleidingsniveau								
hoog	43,2				44,6			
medium	44,5				43,9			
laag	12,3				11,5			
Aantal broers/zussen		2,2	1,7	0-14		2,0	1,4	0-10
Eigenschappen grootouder								
Leeftijd		71,0	7,7	49-95		71,0	6,8	55-89
Scheiding								
nooit gescheiden	87,4				87,7			
gescheiden	12,6				12,3			
Andere grootouder moederskant								
leeft	66,9				99,6			
overleden	33,1				0,4			
Verblijfsregeling kind								
gehuwde ouders	33,3				32,4			
andere	4,5				4,0			
vader	2,6				2,5			
meestal vader	1,2				1,5			
afwisselend moeder-vader	13,1				15,5			
meestal moeder	17,3				18,6			
moeder	28,0				25,5			
Relatie moeder-grootouder								
goed	84,1				83,0			
niet goed/niet slecht	11,5				10,9			
slecht	2,1				1,3			
geen contact	2,4				4,8			
Afstand kind-grootouder		19,7	20,9	1-180		19,6	20,7	1-180

Tabel 3: Beschrijving van de variabelen in de verklarende analyses van contacten met grootouders van vaderskant

	Grootmoeder (N=530)				Grootvader (N=366)			
	%	Gem	SD	Min-Max	%	Gem	SD	Min-Max
Aantal ontmoetingen per maand		5,2	6,3	0-30		5,3	6,5	0-30
Eigenschappen kind								
Leeftijd								
10-13 jaar	26,8				30,3			
14-17 jaar	30,0				31,7			
18-25 jaar	43,2				38,0			
Geslacht								
jongen	50,9				53,3			
meisje	49,1				46,7			
Aantal broers/zussen		1,3	0,9	0-5		1,3	0,9	0-5
Eigenschappen vader								
Leeftijd		45,7	4,8	33-61		45,1	4,7	33-57
Opleidingsniveau								
hoog	42,1				46,4			
medium	39,8				38,8			
laag	18,1				14,8			
Aantal broers/zussen		2,3	1,7	0-10		2,2	1,7	0-12
Eigenschappen grootouder								
Leeftijd		73,5	7,5	54-99		73,9	7,1	50-99
Scheiding								
nooit gescheiden	91,5				93,4			
gescheiden	8,5				6,6			
Andere grootouder moederskant								
leeft	62,1				86,6			
overleden	37,9				13,4			
Verblijfsregeling kind								
gehuwde ouders	41,5				43,7			
andere	4,9				4,9			
vader	6,4				6,8			
meestal vader	2,5				2,2			
afwisselend moeder-vader	18,7				16,7			
meestal moeder	13,8				13,1			
moeder	12,3				12,6			
Relatie vader-grootouder								
goed	89,4				85,0			
niet goed/niet slecht	7,2				11,2			
slecht	1,9				1,4			
geen contact	1,5				2,5			
Afstand kind-grootouder		24,5	27,6	1-300		24,9	26,2	1-180

ENGLISH ABSTRACT

Grandparents play an important role in the lives of children, also when the parents of the grandchildren divorce. Rising divorce rates however raise concerns about the impact on family ties. Based on data from more than 1000 children between 10 and 25 years old and their parents participating in the survey “Divorce in Flanders”, this article investigates the association between a parental divorce and contacts between children and their grandparents. Results show that, compared to children whose parents are still married, children of divorced parents have less frequent contact with their grandparents, and especially paternal grandparents. In some cases all contact gets lost. The living arrangement of grandchildren seems to be decisive in this matter.

Keywords: divorce – grandparent – grandchild - family ties